Jaargang 48 - nr 5 | juni 2018

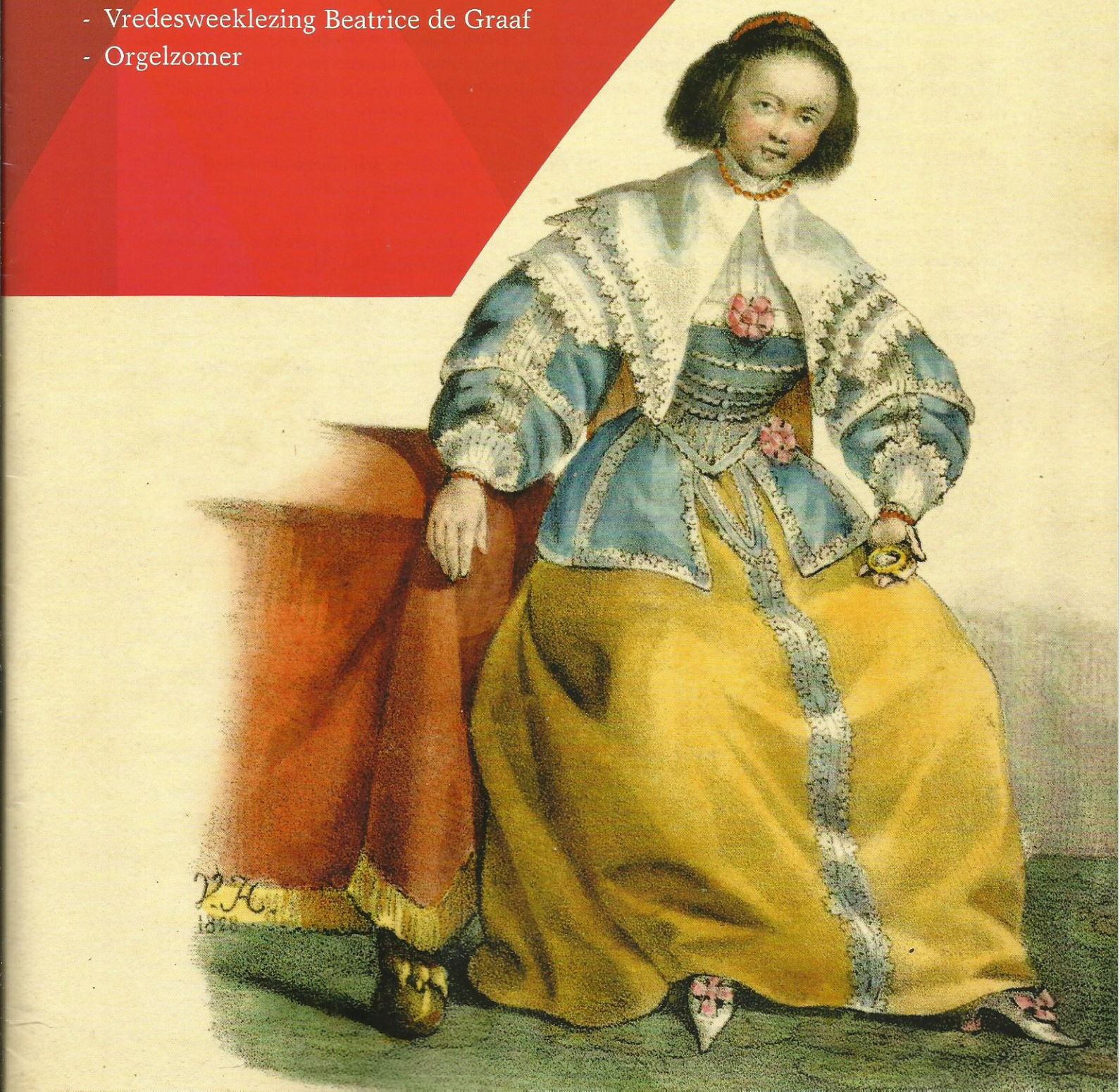
DOMKERK UTRECHT

Handreiking

Citypastoraat Domkerk Utrecht

Anna Maria van Schurman

- Eerste vrouwelijke theoloog
- 100 jaar vrouwen in het ambt
- Vredesweeklezing Beatrice de Graaf
- Orgelzomer

Anna Maria van Schurman als labadiste

Het was voor de buitenwacht een grote schok toen Anna Maria van Schurman in de herfst van 1669 na een leven vol geleerdheid, beroemdheid en vroomheid in Utrecht veel van haar bezittingen weggaf of verkocht en naar Amsterdam vertrok. Ze trok met anderen in bij de 'particuliere gereformeerde, ofte sig reformerende, kleine rechtsinnige huijskerke' van Jean de Labadie.

Anna Maria van Scburman, J.J.. van Waesbergh, Rijksmuseum Amsterdam

Jean de Labadie

De Labadie was een Fransman, een vrome, charismatisch leider, van huis uit rooms-katholiek en al jong Jezuïet geworden. De passie voor Jezus heeft hem nooit meer losgelaten. Gegrepen door de zuiverende werking van de Reformatie werd hij in 1650 gereformeerd. Hij genoot van het lezen van Calvijn en andere reformatoren. Hij was geniaal, buitengewoon invloedrijk, publiceerde internationaal en had talloze Europese contacten. Nog rooms stond hij onder speciale bescherming van kardinaal Richelieu. Toen De Labadie eenmaal protestant was geworden, raakte iemand als John Milton zo onder de indruk van hem, dat hij hem naar Engeland wilde laten komen. Maar De Labadie kreeg in 1659 een predikantsplaats in Genève.

Vanaf circa 1663 correspondeerde hij met Anna Maria van Schurman. Jean de Labadie sprak tot haar hart en dat van velen die hongerden naar een levende kerk, waar de Geest niet was uitgedoofd en waar schijnheiligheid geen kans meer kreeg. Mede dankzij de steun van hoogleraar Voetius en Anna Maria van Schurman zelf kreeg hij in 1666 een beroep naar de Waalse kerk van Middelburg. Als een soort tweede Calvijn werd hij in Nederland binnengehaald. Door zijn bevlogenheid kreeg hij veel mensen mee, maar omdat hij zo'n uitgesproken persoonlijkheid had, maakte hij ook vijanden. In 1668 raakte hij in een hevig conflict

met de Utrechtse hoogleraar Wolzogen over diens visie op de Schrift. Hij werd door de Waalse synode eerst van het avondmaal afgehouden en later afgezet. Zo eindigde zijn carrière als gereformeerd predikant.

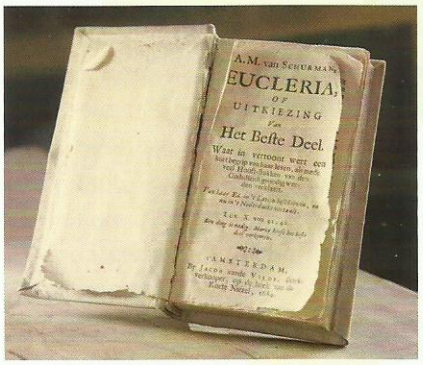
Streven naar zuiverheid

In datzelfde jaar sloot Van Schurman zich bij De Labadie aan. Haar klacht over het verval van het christendom en haar streven naar zuiverheid kwamen al sinds haar terugkeer uit Keulen in haar gedichten en brieven tot uiting. Toen De Labadie vanuit Genève het beroep aannam naar Middelburg, en ook Voetius *cum suis* veel van zijn strenge reformatie en tucht verwachtten, was ze in zijn ban geraakt. Hij kon langer dan drie uur preken over de ideale kerk en nog wilden de mensen niet naar huis. Hij was ook een link naar haar beminde overleden broer Johan Godschalk die bij De Labadie gelogeerd had. Verder speelden haar karakter en gevoel voor rechtvaardigheid een rol. Ze stond op waar anderen bleven zitten. Dat deed ze al bij de uitsluiting van vrouwen bij Latijn en bij de universiteit; nu kwam ze in actie toen De Labadie werd afgezet. Ze nam een stap die Voetius en de andere mannen van de Nadere Reformatie niet durfden te zetten, al deelden ze haar kritiek over het verval van het christendom. Hiervoor kreeg ze echter een stortvloed van geschriften met gal, verwijten en laster over zich heen. Zo schreef de Utrechtse hoogleraar klassieke talen Graevius:

Onze Van Schurman heeft niet alleen alle letterenstudie afgezworen, maar ook haar bezittingen verkocht en deze stad die ze zoveel jaren vereerd heeft, verlaten. Ze is een zekere Franse fanaticus met de naam De Labadie achterna gegaan. Zowel de Waalse synode als de magistraat van Middelburg hebben hem wegens heterodoxie uit zijn leraarsambt gezet. Hij heeft zich nu in Amsterdam gevestigd, en door een vreemd soort vroomheid velen verleid. Zij geven zich aan zijn discipline over en hangen dag en nacht aan zijn lippen. Men zegt dat zij een of andere gemeenschap à la Pythagoras gesticht hebben, een gemeenschap van goederen, zoals de ouden onverdeeld bezit noemden. Aan hem heeft ook onze Anna Maria haar naam gegeven.

Stralende Utrechtse zon

Voetius klaagde dat De Labadie haar van hem 'afgetroggeld' had. Constantijn Huygens verweet haar, de stralende Utrechtse zon, dat ze de academie en kerk verloochende, dat ze ondankbaar was jegens haar leermeesters, zichzelf niet was en achter een 'tweevoetig Eseltje' aan was gegaan dat bij haar vroomheid naar binnen wilde gieten. Bovendien deed ze haar stand te kort door met ongeletterde en arme mensen op voet van gelijkheid te verkeren. Maar Van Schurman bleef net als Maria, de zuster van Martha, bij haar 'keuze voor het beste deel'.

A.M. van Schurman
EUCLERIA,
of
UITKIEZING
van
Het Beste Deel.

A.M. van Schurman, Eukleria of uitkiezing van het beste deel

Misschien speelde de liefde hierbij zelfs een hoofdrol. In oktober 1669 schreef ze een brief aan de Utrechtse predikant Petrus Montanus over een liefdesgloed in het Amsterdamse huis van De Labadie. Het is de liefde voor de 'grote koning Jezus' die mensen in vuur en vlam zet en 'verslindt'. De woorden in de brief zijn erotisch geladen en dat zien we bij meer mensen die hun liefde voor God deels laten samenvallen met aardse liefde, bijvoorbeeld voor mannen met macht die uit naam van God en een heilig boek spreken. Tijdgenoten beweren dat ze in het geheim met De Labadie trouwde, maar ze heeft zich levenslang aan haar ascetische kuisheidsbelofte 'Mijn liefde is gekruisigd' gehouden. De Labadie trouwde met de veel jongere Lucia van Sommelsdijck.
De Labadie streefde naar een zuivere gemeenschap van ware gelovigen. Leven naar wat je gelooft betekende praktische vroomheid met een mystieke inslag en innerlijk openstaan voor God. Leven in liefdevolle gemeenschap werd het ideaal. De labadisten ontwikkelden een nieuwe kijk op het huwelijk en wezen de kinderdoop af. Ze hielden zich bezig met het Duizendjarig Rijk en

hoopten op een spoedige wederkomst van de Heer. De hele beweging was doortrokken van heilige onrust, die uiteraard niet door iedereen als heilig werd ervaren. Maar Van Schurman was net als veel anderen gegrepen door het ideaal van Handelingen 2. Het was de radicale navolging van Christus en daarom gaf ze haar bezit, roem en talenten aan de nieuwe commune. Trots droeg ze een hoofddoek en gaf ze naast 'papa Labadie' als 'mama' leiding.

Radicale navolging

In 1670 vertrok De Labadie met vijftig aanhangers naar Herford, waar hij onder bescherming stond van Elisabeth van de Palts, abdis van een protestants vrouwenklooster en vriendin van Anna Maria van Schurman. Na twee jaar moesten ze daar weer weg vanwege de vijandige houding van de bevolking. Van Schurman volgde haar Jean door dik en dun. Ze ging waar hij ging. Nu landden ze in Altona, dat toen bij Denemarken hoorde. Hier stierf Jean De Labadie op zijn 64ste verjaardag. De labadisten keerden naar Nederland terug en vonden in de Walthastate in Wieuwerd hun nieuwe onderkomen. Daar bezocht bijvoorbeeld de Engelse filosoof John Locke in 1684 de commune. Het was groots, maar niet groot. Meer dan 400 aanhangers hebben de labadisten nooit gehad. Toch had de beweging een enorme uitstraling, zowel positief als negatief. Aanvankelijke supporters veranderden in bestrijders. Ze hadden gevoel voor wat De Labadie dreef, maar konden niet instemmen met zijn separatisme en al helemaal niet met het kerkbegrip dat hij ontwikkelde. Maar getalenteerde mensen als Anna Maria van Schurman en Maria Sibylla Merian voelden zich blijvend tot het labadisme aangetrokken. Van Schurman stierf 'zalig' in Wieuwerd op 14 mei 1678. Bij haar heengaan zong men de *Heilige Lof-sangen*:

Ze is als een lieve uitverkoren
Nu verloren
In den Oceaan van lust;
In genieting van het wesen
Daar na dezen
Alle haar begeerte rust.
Ze geeft ons te denken.

Margriet Gosker, predikant PKN Venlo en *Pieta van Beek*

Johan Maurits Quinkhardt, Anna Maria van Schurman met Utrechtse Dom

Arnoud van Halen, Anna Maria van Schurman als Labadiste, Centraal Museum Utrecht